

Głosowanie elektroniczne – nowe wyzwanie dla demokracji?

Demokracja a nowe technologie informacyjne i komunikacyjne

Jednym z najistotniejszych zagadnień współczesnej kultury i cywilizacji jest całościowy kształt problemów związanych z funkcjonowaniem tej formy życia, którą określa się jako *demokrację*. W nowożytnej refleksji historycznej, filozoficznej i politycznej *demokracja* zajmuje znaczące miejsce w hierarchii wyzwań i problemów. Spośród wszystkich ustrojów, które legły u podstaw ludzkiej historii, żaden tak nie zrewolucjonizował zwykłych ludzkich nadziei jak *demokracja*¹.

W dzisiejszym świecie idea demokracji właściwie nie podlega dyskusji, a literalne i etymologiczne rozumienie *demokracji* jako *rządów ludu* jest stale najbardziej rozpowszechnionym i najczęściej stosowanym. Współcześnie – w obliczu tzw. *rewolucji informacyjnej*² – nie ma wątpliwości, że *demokracja* ulega istotnym i bardzo widocznym przeobrażeniom. Potwierdza to niejako Maria Nowina Konopka pisząc, iż w związku z *obserwowanym w państwach Europy od początku lat 80. XX wieku, w Polsce zaś od połowy lat 90., spadkiem zaufania do rządów i parlamentów oraz wraz z rozwojem nowoczesnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych, coraz częściej pojawiają się opinie postulujące powrót do bezpośredniej formy rządów*³.

Bez wątpienia zatem można stwierdzić, iż wykorzystanie elektronicznych technik w sprawowaniu demokratycznej władzy to rewolucja, która ze względu na różne możliwości poszczególnych państw związane z upowszechnianiem nowych technologii może rozłożyć się na wiele lat. Zwolennicy form ateńskiej demokracji wskazują na konieczność przyjęcia jej rozwiązań ze względu na kryzys demokracji przedstawicielskiej oraz pojawiające się techniczne możliwości wprowadzenia w życie większej liczby instytucji demokracji bezpośredniej. W dyskusjach badaczy, polityków czy komentatorów widoczna jest tendencja, by

---

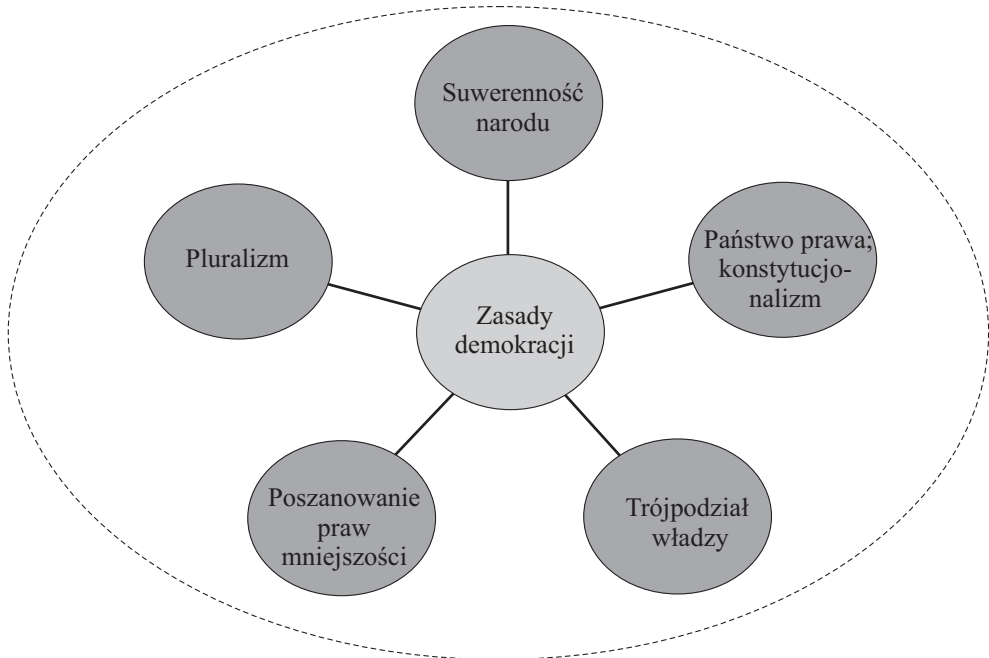
¹ M. Novak, *Duch demokratycznego kapitalizmu*, Poznań 2001, s. 25.

² Robert O. Keohane i Joseph Nye termin ten łączą z gwałtownym rozwojem technologicznym w zakresie komputerów, procesu komunikacji i oprogramowania, związanymi ze znacznym obniżeniem kosztów przetwarzania i przekazywania informacji. Tym, co wyróżnia rewolucję informacyjną jest olbrzymia redukcja kosztów transmisji danych; R. O. Keohane, J. Nye jr., *Power and Interdependence in the Information Age*, w: *Democracy.com? Governance in a Networked World*, red. E. Kamarck, J. Nye Jr, Hollis 1999, s. 200. Nowy etap rewolucji naukowo-technicznej, z którym mamy do czynienia obecnie, określany jest często jako „piąta fala cyklu Kondratieffa” lub „trzecia fala Toflera”. Etap ten stanowi okres rewolucji informacyjnej, związany z gwałtownym przyspieszeniem postępu technicznego i połączeniem w jedną kilku istniejących dotychczas technologii określanych jako technologie informacyjne. Okres ten przybliżył świat do każdego człowieka i każdego człowieka do świata i połączył wszystkich w jedną globalną sieć informacji, handlu, finansów i kultury. D. Łapuszek, *Rola postępu technicznego w procesie globalizacji, „Zarządzanie zmianami”*, Biuletyn POU, maj 2007, http://www.wsz-pou.edu.pl/biuletyn/?strona=biul_globlap&nr=6&p=, 18.06.2010.

³ M. Nowina Konopka, *Spoleczeństwo informacyjne a teorie demokracji*, w: *Spoleczeństwo informacyjne. Istota. Rozwój. Wyzwania*, red. M. Witkowska, K. Cholawa-Sosnowska, Warszawa 2006, s. 82.

w procesy decyzyjne włączać coraz większe rzesze uprawnionych do głosowania, którzy z różnych przyczyn nie biorą udziału w procesach wyborczych.

W wyniku zastosowania ICT fundamentalne zasady demokracji wydają się nabierać innej, „unowocześnionej” jakości. Zasady demokratyczne (suwerenność narodu, trójpodział władzy, pluralizm, konstytucjonalizm czy praworządność) zaczynają funkcjonować w nieco, wydaje się, szerszym wymiarze. Oprócz tradycyjnych form realizacji tych zasad pojawiają się nowe rozwiązania – oparte na nowoczesnych technologiach, co zilustrowane zostało na schemacie 1 (przerywana linia symbolizuje nowy, elektroniczny wymiar zasad), prezentującym najważniejsze zasady demokratyczne wraz formami ich realizacji.

----- zastosowanie ICT.

Schemat 1. Zasady demokracji a nowe technologie

Źródło: Opracowanie własne.

Zasada suwerenności, na przykład, realizowana jest m.in. poprzez fakt funkcjonowania instytucji demokracji przedstawicielskiej oraz bezpośredniej. Te dwie formy demokratyczne stanowią element fundamentalny wyborów, referendum czy innych form zbiorowego podejmowania decyzji, za pomocą których urzeczywistniana jest zasada zwierzchnictwa narodu. Obecnie obserwuje się coraz częstsza tendencję, polegającą na tym, że w wielu państwach Europy i świata wdrażane są (lub przynajmniej rozważane) różne nowoczesne formy oddawania głosów, do których zaliczyć należy przede wszystkim głosowanie elektroniczne za pośrednictwem np. Internetu czy telefonii komórkowej⁴. Jednym z najważniejszych motywów

⁴ O tych formach głosowania traktuje dalsza część niniejszego tekstu.

wdrażania e-głosowania jest dostarczenie wyborcom dodatkowej, wygodniejszej formy partycypowania w życiu politycznym.

Także przy realizowaniu zasady trójpodziału władzy wykorzystywane są powszechnie nowe technologie. Internet stał się bowiem niezastąpionym narzędziem polityki, co przejawia się przede wszystkim w tym, że instytucje polityczne mają swoje strony internetowe, przez które informują osoby zainteresowane o swojej działalności. Oprócz instytucji władzy ustawodawczej, wykonawczej czy sądowniczej strony WWW posiadają także partie polityczne oraz różnorodne organizacje ekonomiczne, społeczne, wyznaniowe itp. Jest to niezbyty dowód na to, iż demokratyczna zasada pluralizmu nabrała również szerszego wymiaru aniżeli jeszcze kilkanaście lat temu. Ten sam proces, polegający na dostosowywaniu niektórych elementów demokracji do poziomu rozwoju technologicznego, w praktyce dotyczy działań związanych z niemal każdą zasadą demokracji.

Rezultatem zmian w zakresie fundamentalnych zasad demokratycznych jest także ewolucja samej demokracji, która – wydaje się – zaczęła już funkcjonować w nowych realiach, nabierając nowego wymiaru – między innymi poprzez coraz szersze zastosowanie narzędzi teleinformatycznych w obszarach sprawowania władzy politycznej. Rola ICT została uznana za tak wielce istotną, że niektórzy teoretycy demokracji⁵ mówią wręcz o zmianie paradygmatu w sposobie rozumienia systemu demokratycznego⁶. Pośrednio nawiązuje do tego Benjamin R. Barber w swojej książce *Strong Democracy. Participatory Politics for a New Age*, który to autor wprowadza pojęcie *silnej (mocnej) demokracji*. Barber przypisuje silnej demokracji szereg cnót, zaliczając do nich aktywność, zaangażowanie, obowiązek, które są praktykowane przez wspólny namysł i pracę⁷. Oparcie silnej demokracji m.in. na uczestnictwie, obywatelskości czy dobru publicznym zakłada, że obywatele nie tylko postrzegają je jako wartość, lecz także są zdolni do dokonywania autonomicznych i odpowiedzialnych wyborów. Samo zaś uczestniczenie w procesie decyzyjnym wynika z woli i przekonania obywateli⁸. W tym podejściu widać ten sam element, o którym wspomina Nowina Konopka – swoisty powrót do bezpośrednich form sprawowania władzy. Benjamin R. Barber utrzymuje, iż bezpośrednia partycypacja obywateli w podejmowaniu istotnych dla państwa decyzji jest tym, co może zaradzić niedoskonałości demokracji przedstawicielskiej i przyczynić się do powstania silnej, stabilnej demokracji. Autor ten podaje, iż demokracja musi dawać obywatelom wolność i jako zaangażowanie obywatelskie stanowi ona źródło zarówno cnót obywatelskich, jak i wspólnoty.

Warto zwrócić również uwagę na opinię Lawrence'a K. Grossmana, który badając system polityczny Stanów Zjednoczonych stwierdził, iż *spore odłamy społeczeństwa, zmobilizowane możliwościami, które stwarzają dawniejsze i nowsze techniki telekomunikacji interaktywnej, a także narastającym niezadowoleniem ze stylu działania zawodowych polityków, urzędników administracji i wybieranych reprezentantów narodu, zabiegają o szanse kontrolowania polityki władz. Pragną zredukować zakres odpowiedzialności polityków, stosując takie środki, jak ograniczenie dopuszczalnej liczby kadencji, poprawki korygujące budżet oraz inicjatywy na rzecz referendum*⁹.

⁵ Np. Barry N. Hague czy Brian Loader.

⁶ *Digital Democracy: Discourse and Decision-making in the Information Age*, red. B. N. Hague, B. Loader, Routledge, New York 1999.

⁷ B. R. Barber, *Strong Democracy Participatory Politics for a New Age*, Berkeley–Los Angeles–London 2003, s. 133.

⁸ D. Pietrzyk-Reeves, *Idea społeczeństwa obywatelskiego. Współczesna debata i jej źródła*, Wrocław 2004, s. 237.

⁹ L. K. Grossman, *Republika elektroniczna*, w: *Władza i społeczeństwo 2. Antologia tekstów z socjologii polityki*, red. J. Szczupaczyński, Warszawa 1998, s. 287–289.

Technologie komunikacyjne i informacyjne mają potencjał przyczyniać się do coraz większego zaangażowania obywateli w procesy podejmowania decyzji politycznych i debatę polityczną, a na pewno do zwiększenia ich aktywności. W opinii zwolenników wykorzystania ICT – dzisiejsza cywilizacja stoi obecnie w obliczu ery *demokracji elektronicznej*, która stanowi tę nową formę sprawowania władzy – opartej właśnie na wykorzystaniu narzędzi teleinformatycznych¹⁰.

Elektroniczna demokracja – ujęcie teoretyczne

Rozwój ICT wpłynął na pojawienie się nowych pojęć związanych z demokracją, np. *teledemokracja*, *technopolityka* czy *elektroniczna demokracja (e-demokracja)*¹¹. Z powodu braku porozumienia w pojmowaniu *demokracji elektronicznej*, w naukach społecznych wyodrębnić można wiele definicji tego terminu. Według Lewisa A. Friedlanda *koncept elektronicznej demokracji oznacza radykalnie nową formę praktyki demokratycznej zmodyfikowaną przez nowe technologie informacyjne*¹². Zdaniem Romana Czajkowskiego i Andrzeja Kaczmarczyka *e-demokracja* to całokształt procesów, realizowanych przy użyciu mediów elektronicznych, prowadzących od powstania koncepcji dotyczących urzędzenia spraw obywatelskich i sformułowania propozycji, aż do wcielenia tych koncepcji w życie¹³. Jak zauważają autorzy, nie można mówić obecnie o jakimś uniwersalnym, przez wszystkich akceptowanym wzorcu elektronicznej demokracji. *Nowy paradygmat nie może zresztą powstać od razu w postaci gotowej, lecz musi podlegać pewnej ewolucji*¹⁴. Stąd też zapewne wielość definicji terminu *e-demokracja* w literaturze specjalistycznej.

Jednym z najbardziej popularnych podejść do demokracji elektronicznej jest to formułowane przez Martina Hagen, według którego *elektroniczna demokracja to każdy demokratyczny system polityczny, w którym używa się komputerów i sieci komputerowych do realizacji podstawowych funkcji procesu*¹⁵. Hagen, osadzając swoje rozważania w realiach systemu politycznego Stanów Zjednoczonych, wymienia trzy typy demokracji elektronicznej: *teledemokrację*, *cyberdemokrację* oraz *elektroniczną demokratyzację*. Koncepcje te różnią się między sobą założeniami normatywnymi związanymi z wykorzystaniem bezpośrednich i pośrednich form demokratycznego rządu, a także z różnymi rolami (biernymi lub czynnymi), które winny być realizowane przez obywateli w państwie demokratycznym.

---

¹⁰ S. London, *Teledemocracy vs. Deliberative Democracy: A Comparative Look at Two Models of Public Talk*, „Journal of Interpersonal Computing and Technology” 1995, vol. 3, nr 2, s. 33–55; <http://www.scottlondon.com/reports/tele.html>, 15.05.2006.

¹¹ M. Marczevska-Rytko, *Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce politycznej*, Lublin 2001 s. 179.

¹² L. A. Friedland, *Electronic Democracy and the New Citizenship*, „Media, Culture & Society” 1996, vol. 18, nr 2, s. 185.

¹³ Na kompleks ten złożą się działania w zakresie badań, planowania, wdrożenia, zarządzania – podejmowania decyzji, kontroli, informacji, komunikacji i wielu innych. W działaniach będą zaangażowane, obok milionów obywateli, tysiące specjalistów z różnych dziedzin; R. Czajkowski, A. Kaczmarczyk, *E-głosowanie – niezbędny element elektronicznej platformy do obsługi procedur demokracji w społeczeństwie informacyjnym*, w: *Tworzenie mechanizmów i struktur rozwoju elektronicznej gospodarki w Polsce. Warszawa, 12 czerwca 2001 r. Materiały konferencyjne*, Instytut Logistyki i Magazynowania, Poznań 2001, s. 48.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ M. Hagen, *A Typology of Electronic Democracy*, 1997, http://www.uni-giessen.de/fb03/vinci/labore/netz/hag_en.htm, 3.06.2010.

Zagadnienie wpływu zastosowania ICT na demokrację podejmuje również Joachim Åström, próbując znaleźć odpowiedź na pytanie o to, czy demokracja powinna być *cienka, mocna* – tak jak w rozumieniu Barbera – czy też *szybka*. Uwzględniając czynniki takie, jak cel demokracji, źródło legalności władzy, czy rolę obywatela oraz obszar zastosowania narzędzi teleinformatycznych, wskazać można trzy typy demokracji elektronicznej.

I tak, *cienka demokracja* charakteryzuje się tym, że wyborca najpierw wybiera swojego przedstawiciela w wyborach parlamentarnych i jest on na bieżąco informowany np. o tym, jakie decyzje ów reprezentant podejmuje. W *mocnej demokracji* obywatele stale podejmują decyzje w kwestiach przedkładanych im przez polityków. W tym modelu widoczna jest interakcja pomiędzy obywatelami i politykami. Cechą szybkiej demokracji jest to, że wyborcy są tymi, od których w największej mierze zależą decyzje polityczne – to oni są decydentami (szerzej: tabela 1).

Tabela 1

Typy elektronicznej demokracji

	„Cienka”	„Mocna”	„Szybka”
Cel	Efektywność/ możliwość wyboru	konsensus	władza dla ludzi
Źródło legalności	rozliczenie	debata publiczna	zasada większości
Rola obywatela	klient	kształtujący opinię	decydent
Uprawnienia wybranego	wolna ręka	interakcja	zobowiązanie
Główne zastosowanie ICT	informacja	dyskusja	decyzja

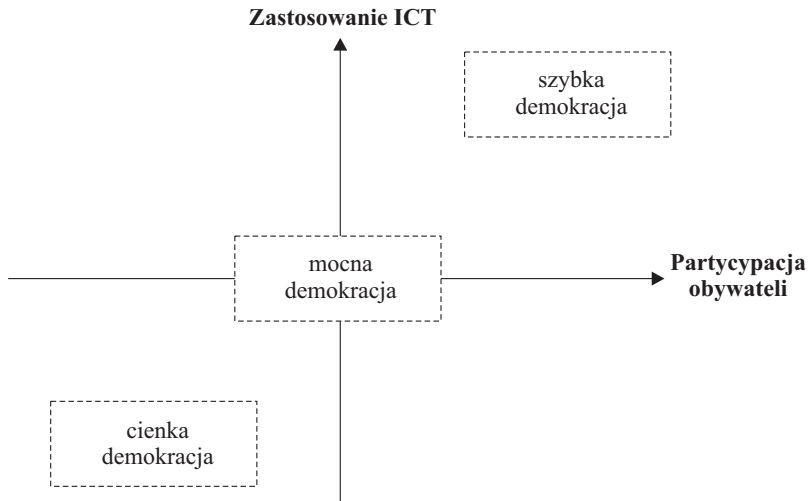
Źródło: R. Czajkowski, A. Kaczmarczyk, *E-głosowanie – niezbędny element elektronicznej platformy do obsługi procedur demokracji w społeczeństwie informacyjnym*, w: *Tworzenie mechanizmów i struktur rozwoju elektronicznej gospodarki w Polsce*. Warszawa, 12 czerwca 2001 r. *Materiały pokonferencyjne*, Instytut Logistyki i Magazynowania, Poznań 2001, s. 48.

Na wykresie 1. zaprezentowano wszystkie trzy wymienione powyżej typy demokracji elektronicznej w zależności od poziomu partycypacji, zaangażowania obywateli, który to poziom wiąże się w znakomitej mierze z wykorzystaniem narzędzi teleinformatycznych.

Potwierdzeniem powyższych rozważań może być opinia wspomnianych już wcześniej A. Kaczmarczyka i R. Czajkowskiego, zdaniem których nowy typ społeczeństwa – *społeczeństwo informacyjne*¹⁶ – wytworzy nowy wzorec demokracji zbudowany w oparciu o wyko-

¹⁶ Określenie *społeczeństwo informacyjne* narodziło się na początku lat 60-tych XX wieku w Japonii i służyło przede wszystkim opisowi planu rozwoju nowoczesnych technologii. W najbardziej ogólnym ujęciu można stwierdzić, że za *społeczeństwo informacyjne* uznaje się nowy typ społeczeństwa. Ta kategoria społeczeństwa ukształtowała się w krajach, w których rozwój nowoczesnych technologii teleinformatycznych osiągnął (czy też osiąga) bardzo szybkie tempo. Według Luca Soete *społeczeństwo informacyjne to społeczeństwo, które właśnie się kształtuje, gdzie technologie gromadzenia i transmisji informacji i danych są powszechnie dostępne po niskich kosztach. Powszechnemu użyciu informacji i danych towarzyszą organizacyjne, komercyjne, społeczne i prawne zmiany, które głęboko zmieniają życie, pracę i społeczeństwo jako takie*. Zgodnie z koncepcją Andrzeja Zielińskiego *społeczeństwo informacyjne jest całokształtem stosunków ekonomiczno-społecznych, powstających pod wpływem szerokiej implementacji systemów informacyjnych wykorzystujących elektroniczne środki przekazu i przetwarzania informacji, takie jak telekomunikacyjne systemy i sieci (dziś w pełni prawie cyfrowe i optoelektroniczne), techniki informatyczne, w tym sieci komputerowe, systemy i sieci przesyłania i obróbki obrazu*; L. Porębski, *Elektroniczne oblicze polityki. Demokracja, państwo, instytucje polityczne w okresie rewolucji informacyjnej*, Kraków 2004, s. 13; L. Soete, *Building the Information Society for All Us*, Final Report of the High Level Expert Group, Bruksela 1997; por. K. Doktorowicz, *Koncepcja społeczeństwa informacyjnego w polityce Unii Europejskiej*, w: *Polskie doświadczenia w kształtowaniu społeczeństwa*

Wykres 1. Różne formy demokracji a wykorzystanie ICT

Źródło: J. Aström, *Should Democracy Online be Quick, Strong, or Thin?*, „Communications of the ACM” 2001, vol. 44, nr 1, za: A. Prosser, R. Krimmer, *The Dimensions of Electronic Voting. Technology, Law, Politics and Society*, w: *Electronic Voting in Europe –Technology, Law, Politics and Society. Workshop of the ESF TED Programme together with GI and OCG July, 7th–9th, 2004 in Schloß Hofen/Bregenz, Lake of Constance, Austria*, red. A. Prosser, R. Krimmer, Bonn 2004, s. 23.

rzystanie technologii informacji oraz komunikacji – e-demokrację¹⁷. Autorzy ci przewidują wzrastający wraz z rozwojem e-demokracji udział ogółu obywateli w inicjowaniu, przygotowywaniu i zatwierdzaniu ustaw – w życiu politycznym. Jądem tej infrastruktury staną się systemy elektronicznego głosowania, niezbędne zarówno w demokracji przedstawicielskiej, jak i bezpośredniej.

E-głosowanie – nowa forma uczestnictwa w procedurach wyborczych

Jednym z niezwykle istotnych narzędzi demokracji elektronicznej, będące jednocześnie urzeczywistnieniem zasady suwerenności narodu, jest głosowanie elektroniczne – zarówno przy instytucjach demokracji pośredniej (wybory), jak i bezpośredniej (referenda).

Godnym uwagi jest fakt, iż elektroniczne głosowanie (e-głosowanie, e-voting) jest coraz częściej przedmiotem zainteresowania instytucji publicznych i prywatnych w wielu państwach Europy i świata (np. w Szwajcarii, Wielkiej Brytanii, Holandii, Szwecji, Estonii,

informacyjnego. Dylematy cywilizacyjno-kulturowe, red. L. Haber, Kraków 2002, s. 100; A. Zieliński, *Stan obecny i perspektywy rozwoju społeczeństwa informacyjnego na wsi*, Materiały konferencyjne V Krajowej Konferencji Telekomunikacji Wiejskiej, Kielce 2002.

¹⁷ Według Kaczmarczyka i Czajkowskiego, e-demokracja jest pojmowana jako zespół procesów, realizowanych przy użyciu mediów elektronicznych, prowadzących od powstania koncepcji dotyczących urzędowania spraw obywatelskich i sformułowania propozycji, aż do wcielenia tych koncepcji w życie. Na kompleks ten złożą się działania w zakresie badań, planowania, wdrożenia, zarządzania – podejmowania decyzji, kontroli, informacji, komunikacji i wielu innych. W działaniach będą zaangażowane, obok milionów obywateli, tysiące specjalistów z różnych dziedzin; R. Czajkowski, A. Kaczmarczyk, *E-Głosowanie...*, op. cit., s. 48.

USA). Wielu badaczy wysuwa różnorodne propozycje zastosowania rozwiązań opartych na ICT w celu zwiększenia świadomości, a przez to i wiedzy obywateli na temat systemu politycznego i zjawisk, które mają miejsce w danym kraju. Ich zdaniem większa świadomość skutkowałaby większą roztropnością przy podejmowaniu decyzji wyborczych – czy to przy urnach, czy przy urządzeniach elektronicznych: maszynach do głosowania czy komputerach podłączonych do Internetu. Jednym ze zwolenników wykorzystania takich form jest B. R. Barber, proponujący m.in. założenie forum elektronicznego, którego funkcjonowanie mogłoby przyczynić się m.in. do podniesienia edukacji obywateli i zagwarantowania im równego dostępu do informacji¹⁸. Według L. K. Grossmana wiele państw rozwiniętych przemysłowo zmierza od tzw. ery industrialnej w kierunku ery elektronicznej. W takich warunkach władza polegająca na podejmowaniu decyzji przez nielicznych może być przekazana w ręce wielu ludzi pozostających dotychczas na zewnątrz, którzy chcieliby brać bardziej niż dotąd aktywny udział w życiu politycznym¹⁹.

Niewątpliwie, pomimo wielu trudności, jakie niesie ze sobą wykorzystanie nowych technologii, głosowania elektroniczne mogą być efektywnym narzędziem umożliwiającym szersze uczestniczenie w procedurach decyzyjnych. Wykorzystanie bowiem narzędzi teleinformatycznych w dziedzinie polityki jest jednym ze sposobów dostosowywania demokracji do potrzeb współczesnych państw oraz wzmocnienia społeczeństwa demokratycznego.

Rozważając zagadnienia związane z zastosowaniem ICT w procedurach wyborczych, w literaturze przedmiotu zauważalny jest swoisty brak zgody co do rozumienia terminu *elektroniczne głosowanie*. Słowo *e-głosowanie* jest zwykle kojarzone z *głosowaniem internetowym* lub też stosowane zamiennie z tym terminem. Tymczasem głosowanie elektroniczne jest terminem pojęciowo szerszym niż głosowanie internetowe.

Zgodnie z definicją Kaczmarczyka i Czajkowskiego *głosowanie elektroniczne (e-głosowanie, e-voting)* należy rozumieć jako *głosowanie za pomocą środków elektronicznych*. Przyglądając się bliżej głosowaniom elektronicznym *wyróżnić można głosowanie komputerowe, w tym z kolei głosowanie on-line i wreszcie głosowanie internetowe, w którym do oddania głosu służy urządzenie komputerowe dołączone do Internetu*²⁰.

W przyjętym 10 stycznia 2007 r. *Stanowisku Stowarzyszenia Internet Society Poland (ISOC) w sprawie głosowania elektronicznego w wyborach powszechnych*²¹ potwierdzono, że głosowanie oparte o metody elektroniczne jest pojęciem o szerokim znaczeniu, a techniki teleinformatyczne są wykorzystywane w systemie wyborczym w następujący sposób: w procesie zbierania, opracowania i wizualizacji wyników przesyłanych z komisji wyborczych, w których głosy oddaje się tradycyjnie – za pomocą kart do głosowania²², w procesie przyjmowania i zliczania głosów²³, a także w zdalnym głosowaniu przez Internet²⁴.

¹⁸ B. Barber, *Strong Democracy...*, op. cit., s. 272–273.

¹⁹ L. K. Grossman, *Republika elektroniczna...*, op. cit., s. 294.

²⁰ A. Kaczmarczyk, R. Czajkowski, *E-Głosowanie – niezbędny...*, op. cit.

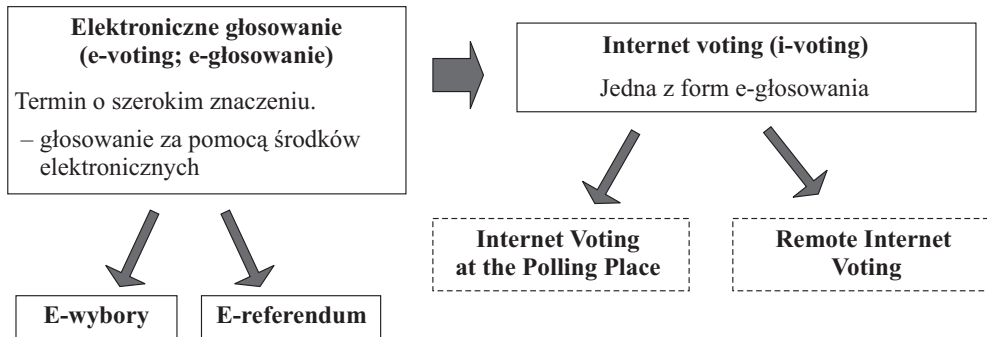
²¹ *Stanowisko Stowarzyszenia Internet Society Poland w sprawie głosowania elektronicznego w wyborach powszechnych przyjęte przez Zarząd Stowarzyszenia w dniu 10 stycznia 2007 roku (uchwała Zarządu ISOC Polska nr 2/2007)*, 11.01.2007, Internet Society Poland, <http://www.isoc.org.pl/200701/wybory>, 26.06.2010.

²² Taki system został wprowadzony np. w Polsce, gdzie obwodowe komisje wyborcze zanim prześlą oficjalne protokoły wyborcze do komisji wyborczych wyższego szczebla, przekazują dane do systemu teleinformatycznego, który prowadzony jest przez Państwową Komisję Wyborczą.

²³ Głosy są oddawane przez wyborców osobiście w lokalach wyborczych na specjalnie do tego przygotowanych komputerach wyborczych (tzw. maszyny do głosowania – *voting machines*).

²⁴ W zdalnym głosowaniu przez Internet głosy oddawane są zdalnie z dowolnej lokalizacji za pomocą Internetu, a ich przyjmowaniem i zliczaniem zajmuje się centralny komputerowy system wyborczy.

Wykorzystanie narzędzi teleinformatycznych w procedurze przyjmowania czy liczenia głosów i w zdalnym głosowaniu internetowym określane są mianem *e-głosowania*. Jak wspomniano powyżej, w literaturze specjalistycznej mowa jest o dwu rodzajach głosowania za pomocą nowych technologii: o głosowaniu elektronicznym oraz o głosowaniu internetowym (tzw. *i-głosowanie*, *i-voting*). Pojęcie *e-głosowanie* jest pojęciem szerszym znaczeniowo i zawiera w sobie formę głosowania internetowego. *Głosowanie elektroniczne* w praktyce odnosi się do wykorzystywania w procesie techniki wyborczej m.in.: telewizyjnych platform cyfrowych, telefonii, Internetu²⁵.

Schemat 2. Formy elektronicznego głosowania

Źródło: Opracowanie własne.

I-głosowanie – jest jedną z form głosowania elektronicznego. Uwzględnienie miejsca oddawania głosów w *i-voting* pozwala wyróżnić: *Internet Voting at the Polling Place* (IV@PP), gdzie głosy oddawane są przez wyborców w lokalach wyborczych, a następnie przekazywane Internetem do urzędników wyborczych oraz *Remote Internet Voting* (RIV), gdzie głosy oddawane są w dowolnym miejscu z wykorzystaniem połączenia internetowego, a następnie transferowane są przez Internet do urzędników wyborczych²⁶.

Rozróżniając między formami demokracji przedstawicielskiej i bezpośredniej wymieni można dwa rodzaje głosowania elektronicznego: *elektroniczne wybory* (*e-wybory*) i *elektroniczne referendum* (*e-referendum*). Pod względem technologicznym – ten drugi rodzaj głosowania wydaje się być mniej skomplikowanym do wprowadzenia – głównie ze względu na zwykle dwie możliwe odpowiedzi w głosowaniu („Tak” lub „Nie”).

Nie ma wątpliwości co do tego, że popularność głosowania elektronicznego wzrasta – głównie dlatego, że jest ono nowym i – jak się wydaje – atrakcyjnym zjawiskiem dla setek milionów ludzi na całym świecie. Wielu wyborców woli e-głosowanie (w szczególności głosowania on-line) od metod tradycyjnych²⁷. Wynika to przede wszystkim z faktu, że głosowanie z komputera podłączonego do Internetu jest wygodniejsze (szczególnie dla tych, którzy ze względów zdrowotnych nie mogą udać się do lokalu wyborczego lub dla tych, których

²⁵ M. Nowina Konopka, *Elektroniczna urna*, <http://www.rpo.gov.pl/pliki/12066058070.pdf>, 27.06.2010.

²⁶ R. K. Gibson, *Internet Voting and the European Parliament elections: problems and prospects*, w: *The European Union and E-Voting. Addressing the European Parliament's Internet Voting Challenge*, ed. A. H. Trechsel, F. Mendes, Routledge 2005, s. 34.

²⁷ *The I's Have It*, http://www.everyonecounts.com/index.php/why_everyone_counts/why_i-voting, 14.02.2010.

w czasie głosowania nie ma w ich miejscu zamieszkania) i szybsze, a także nie wymaga od wyborcy np. wychodzenia z domu.

Włączanie do procedury głosowania coraz większej liczby uprawnionych obywateli oraz umożliwianie im podejmowania w ten sposób decyzji o istotnych z punktu widzenia państwa sprawach jest trzonem systemu demokratycznego. Ten właśnie aspekt jest jednym z motywów wprowadzania e-głosowania w państwach, które już wprowadziły bądź są na etapie wdrażania systemu głosowania elektronicznego (np. w Szwajcarii czy Estonii). Należy jednak podkreślić, że celem wdrożenia głosowania elektronicznego nie jest zastąpienie tradycyjnego sposobu uczestniczenia w wyborach. Głównym założeniem inicjatorów implementacji *e-voting* jest dodanie alternatywnej możliwości udziału, a przez to zwiększenia dostępności do procesu głosowania dla szerszej rzeszy obywateli, w tym osób niepełnosprawnych, osób mieszkających lub pracujących za granicą²⁸.

Analizując motywy wprowadzenia elektronicznego głosowania w wielu państwach Europy i świata widać, że znaczna część argumentów powtarza się w dyskusjach nad *e-voting*. Do najczęściej podawanych motywów zaliczane są: zwiększenie mobilności wyborców, umożliwienie uczestnictwa w wyborach wyborcom przebywającym poza granicami kraju, zwiększenie frekwencji wyborczej poprzez dostarczenie dodatkowej platformy do głosowania, poszerzenie dostępu do procedur demokratycznych obywatelom starszym, chorym i niepełnosprawnym, zmniejszenie kosztów wyborów, dostarczenie wyników wyborów w sposób niezależny i o wiele szybszy²⁹.

Wprowadzenie nowych form demokratycznych procedur wywołało także dyskusję na temat słabych stron e-głosowania. Choć powszechnie stosuje się nowoczesne technologie w biznesie, handlu, administracji czy nauce, instytucje polityczne, niektórzy politycy, eksperci i naukowcy są nadal powściągliwi, jeśli chodzi o wykorzystanie technologii ICT w procedurach głosowania. Potwierdzeniem tego stanu rzeczy jest m.in. fakt, że wiele państw wyraziło zaniepokojenie, iż głosowanie elektroniczne może doprowadzić do masowych oszustw wyborczych. Kolejny problem związany jest z przejrzystością procesu wyborczego³⁰. Elektroniczny system głosowania jest czasem nazywany „czarną skrzynką” ze względu na to, że wyborcy, kandydaci, a nawet urzędnicy nie wiedzą, jak naprawdę funkcjonują maszyny do głosowania, a jedynie niewielka grupa specjalistów (administrator systemów) i inni eksperci mają pojęcie o tym, jak technicznie odbywa się głosowanie oraz jak prowadzone jest liczenie głosów.

Dodatkowo, bardzo ważnym argumentem przeciwko e-głosowaniu jest obawa, że *e-voting* może podzielić społeczeństwo na dwie części. Pierwszą grupę stanowią będą ci, którzy mają dostęp do Internetu, a druga grupa to ci, którzy z niego nie korzystają – głównie ze względu na brak dostępu. Taka sytuacja może być przyczyną zaistnienia podziału na tych wykształconych, wykwalifikowanych, zamożnych obywateli z jednej strony oraz tych gorzej zarabiających i niewykształconych z drugiej. Taki stan rzeczy może spowodować zwiększającą się tzw. lukę uczestnictwa, a zjawisko to jest znane jako „cyfrowa przepaść” i stanowić może ważny problem, który przełoży się na zwiększenie dysproporcji społecznych w wielu regionach geograficznych.

²⁸ Ibidem.

²⁹ M. Remmert, *Towards European Standards on Electronic Voting*, w: *Proceedings of the 1st ESF TED Workshop on Electronic Voting*, red. A. Prossner, R. Krimmer, GI LNI P-47, Bregenz 2004, s. 13–16.

³⁰ J. Gerlach, U. Gasser, *Three Case Studies from Switzerland: E-Voting*, „Berkman Center Research Publication” 2009, nr 03.1, s. 5.

Innym ważnym wskazywanym problemem jest identyfikacja wyborców. Z jednej strony należy przyznać, że hasło i podpis elektroniczny mogą być pomocne na etapie głosowania, ale z drugiej strony należy być świadomym, iż dane te mogą być wykorzystane niekoniecznie przez wyborcę, któremu zostały przypisane³¹. Elektroniczne systemy głosowania narażone są ponadto na wiele problemów technicznych. Głosowania oparte na ICT mogą być przedmiotem ataków (np. z komputerów prywatnych), które z kolei mogą doprowadzić do istotnych zakłóceń procesu głosowania. Dlatego też serwery, systemy, komputery czy kioski do głosowania powinny być zabezpieczone na tyle, aby nie mogły być naruszone lub zainfekowane wirusami³².

Uwzględniając wyłącznie niektóre argumenty przeciwników e-głosowania, w wielu państwach zrezygnowano z wdrażania systemów e-voting, utrzymując m.in., że jest ono zbyt ryzykowne dla przebiegu wyborów. Inne państwa wydają się natomiast nie uznawać zalet głosowania elektronicznego w porównaniu do tradycyjnej formy oddawania głosów – przy urnach wyborczych.

Podsumowanie

Reasumując, stwierdzić należy, iż technologie informacyjne i komunikacyjne odgrywają obecnie coraz bardziej istotną rolę, znajdując zastosowanie nie tylko w życiu społecznym czy gospodarczym, ale także w szeroko rozumianym życiu politycznym. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w sprawowaniu demokratycznej władzy stanowi niewątpliwie swoiste *novum* – nie tylko z perspektywy instytucji politycznych, partii politycznych, polityków czy nawet samych mediów społecznego przekazu, ale także z perspektywy elektoratu.

W kontekście wpływu nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych na życie polityczne należy uświadomić sobie, iż wykorzystanie narzędzi teleinformatycznych niesie za sobą jedną z najbardziej docenianych zalet: zniesienie barier związanych z rzeczywistym oddaleniem wyborców od tych, którzy rządzą lub reprezentują rządzących. Dlatego też przyjęło się stwierdzenie, że wykorzystanie ICT w sprawowaniu demokratycznej władzy – szczególnie w procesie głosowania – stanowi rewolucję.

Jednym z najważniejszych narzędzi elektronicznej demokracji jest głosowanie elektroniczne, które w ostatnich latach jest coraz bardziej popularne w różnych częściach globu ziemskiego, co też znajduje potwierdzenie w coraz większej liczbie projektów pilotażowych czy inicjatyw związanych z e-voting. W samej Europie legalnie wprowadzono już e-głosowanie w Estonii czy Szwajcarii, a w innych państwach (np. Hiszpania, Holandia, Finlandia, Szwecja, Belgia, Bułgaria) przeprowadzono – z różnym powodzeniem – głosowania testowe.

Warto nadmienić, iż utrzymująca się niska frekwencja wyborcza, która często interpretowana jest jako przejaw kryzysu demokracji, może przyczyniać się do tego, że np. decyzje o wyborze władz państwowych czy inne decyzje polityczne dokonywane będą przez mniejszość wyborców, co z kolei przekładać się będzie na mniejszą legitymizację decyzji. W takich okolicznościach wprowadzenie wyborów elektronicznych i unowocześnienie systemów głosowania – może czynić je bardziej atrakcyjnymi, a tym samym eliminującymi niektóre objawy kryzysu demokratycznego. Mimo stale istniejących problemów technicznych związanych

³¹ *Online Voting...*, op. cit., s. 4.

³² *Ibidem*.

na przykład z zapewnieniem bezpieczeństwa wyborów – wielorakie korzyści, a także doświadczenia państw, które już wdrożyły e-głosowanie – mogą okazać się poważnym bodźcem do rozważenia wprowadzania *e-voting* w innych państwach. Pamiętać jednak należy, iż implementacja takiej nowej formy uczestniczenia w wyborach wymaga dostosowań w czterech podstawowych obszarach: prawnym, politycznym, technologicznym i społecznym³³. Można zatem stwierdzić, że obecnie – w obliczu ery informacji – nowa forma głosowania – *e-voting* – może stanowić duże wyzwanie dla współczesnych demokracji.

Bibliografia

- Aström J., *Should Democracy Online be Quick, Strong, or Thin?*, „Communications of the ACM” 2001, vol. 44, nr 1.
- Barber B. R., *Strong Democracy Participatory Politics for a New Age*, University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London 2003.
- Czajkowski R., Kaczmarczyk A., *E-głosowanie – niezbędny element elektronicznej platformy do obsługi procedur demokracji w społeczeństwie informacyjnym*, w: *Tworzenie mechanizmów i struktur rozwoju elektronicznej gospodarki w Polsce. Warszawa, 12 czerwca 2001 r. Materiały pokonferencyjne*, Instytut Logistyki i Magazynowania, Poznań 2001.
- Democracy.com? Governance in a Networked World*, red. E. Kamarck, J. Nye Jr, Hollis Publishing Company, Hollis 1999.
- Digital Democracy: Discourse and Decision-making in the Information Age*, red. B. N. Hague, B. Loader, Routledge, New York 1999.
- Doktorowicz K., *Koncepcja społeczeństwa informacyjnego w polityce Unii Europejskiej*, w: *Polskie doświadczenia w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego. Dylematy cywilizacyjno-kulturowe*, red. L. Haber, Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków 2002.
- Electronic Voting in Europe –Technology, Law, Politics and Society. Workshop of the ESF TED Programme together with GI and OCG July, 7th–9th, 2004 in Schloß Hofen/Bregenz, Lake of Constance, Austria*, red. A. Prosser, R. Krimmer, Bonn 2004.
- Friedland L. A., *Electronic Democracy and the New Citizenship*, „Media, Culture & Society” 1996, vol. 18, nr 2.
- The European Union and E-Voting. Addressing the European Parliament's Internet Voting Challenge*, red. A. H. Trechsel, F. Mendes, Routledge 2005.
- Gerlach J., Gasser U., *Three Case Studies from Switzerland: E-Voting*, „Berkman Center Research Publication” 2009, nr 03.1.
- Gibson R. K., *Internet Voting and the European Parliament elections: problems and prospects*, w: *The European Union and E-Voting. Addressing the European Parliament's Internet Voting Challenge*, red. A. H. Trechsel, F. Mendes, Routledge 2005.
- Grossman L. K., *Republika elektroniczna*, w: *Władza i społeczeństwo 2. Antologia tekstów z socjologii polityki*, red. J. Szczupczyński, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 1998.
- Hagen M., *A Typology of Electronic Democracy*, 1997, http://www.uni-giessen.de/fb03/vinci/labore/netz/hag_en.htm.
- The I's Have It*, http://www.everyonecounts.com/index.php/why_everyone_counts/why_i-voting.
- Keohane R. O., Nye jr J., *Power and Interdependence in the Information Age*, w: *Democracy.com? Governance in a Networked World*, red. E. Kamarck, J. Nye Jr, Hollis Publishing Company, Hollis 1999.
- London S., *Teledemocracy vs. Deliberative Democracy: A Comparative Look at Two Models of Public Talk*, „Journal of Interpersonal Computing and Technology” 1995, vol. 3, nr 2, s. 33–55; <http://www.scotlandlondon.com/reports/tele.html>.

³³ A. Prosser, R. Krimmer, *The Dimensions of Electronic Voting. Technology, Law, Politics and Society*, w: *Electronic Voting in Europe –Technology, Law, Politics and Society. Workshop of the ESF TED Programme together with GI and OCG July, 7th–9th, 2004 in Schloß Hofen/Bregenz, Lake of Constance, Austria*, red. A. Prosser, R. Krimmer, Bonn 2004, s. 25.

- Lopuszek D., *Rola postępu technicznego w procesie globalizacji*, Zarządzanie zmianami, Biuletyn POU, maj 2007, http://www.wsz-pou.edu.pl/biuletyn/?strona=biul_globlap&nr=6&p=, 18.06.2010.
- Marczewska-Rytko M., *Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce politycznej*, UMCS, Lublin 2001.
- Nowina Konopka M., *Elektroniczna urna*, <http://www.rpo.gov.pl/pliki/12066058070.pdf>.
- Nowina Konopka M., *Spółczesność informacyjna a teorie demokracji*, w: *Spółczesność informacyjna. Istota. Rozwój. Wyzwania*, red. M. Witkowska, K. Cholawa-Sosnowska, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006.
- Novak M., *Duch demokratycznego kapitalizmu*, Wydawnictwo „W drodze”, Poznań 2001.
- Pietrzyk-Reeves D., *Idea społeczeństwa obywatelskiego. Współczesna debata i jej źródła*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.
- Polskie doświadczenia w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego. Dylematy cywilizacyjno-kulturowe*, red. L. Haber, Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków 2002.
- Porębski L., *Elektroniczne oblicze polityki. Demokracja, państwo, instytucje polityczne w okresie rewolucji informacyjnej*, Wydawnictwo Akademii Górniczo-Hutniczej, Kraków 2004.
- Proceedings of the 1st ESF TED Workshop on Electronic Voting*, red. A. Prossner, R. Krimmer, GI LNI P-47, Bregenz 2004.
- Prosser A., Krimmer R., *The Dimensions of Electronic Voting. Technology, Law, Politics and Society*, w: *Electronic Voting in Europe – Technology, Law, Politics and Society. Workshop of the ESF TED Programme together with GI and OCG July, 7th–9th, 2004 in Schloß Hofen/Bregenz, Lake of Constance, Austria*, red. A. Prosser, R. Krimmer, Bonn 2004.
- Remmert M., *Towards European Standards on Electronic Voting*, w: *Proceedings of the 1st ESF TED Workshop on Electronic Voting*, red. A. Prossner, R. Krimmer, GI LNI P-47, Bregenz 2004.
- Soete L., *Building the Information Society for All Us*, Final Report of the High Level Expert Group, Bruksela 1997.
- Spółczesność informacyjna. Istota. Rozwój. Wyzwania*, red. M. Witkowska, K. Cholawa-Sosnowska, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006.
- Zieliński A., *Stan obecny i perspektywy rozwoju społeczeństwa informacyjnego na wsi*, Materiały konferencyjne V Krajowej Konferencji Telekomunikacji Wiejskiej, Kielce 2002.
- Stanowisko Stowarzyszenia Internet Society Poland w sprawie głosowania elektronicznego w wyborach powszechnych przyjęte przez Zarząd Stowarzyszenia w dniu 10 stycznia 2007 roku (uchwała Zarządu ISOC Polska nr 2/2007)*, 11.01.2007, Internet Society Poland, <http://www.isoc.org.pl/200701/wybory>.
- Tworzenie mechanizmów i struktur rozwoju elektronicznej gospodarki w Polsce. Warszawa, 12 czerwca 2001 r. Materiały pokonferencyjne*, Instytut Logistyki i Magazynowania, Poznań 2001.

Summary

The notion of democracy poses a significant challenge and problem in modern considerations on history, philosophy and politics. At present, in the face of the so-called information revolution, democracy has undoubtedly undergone profound and easily visible transformations. It can be said that the application of IT to exercise democratic power has brought about a revolution that will span a period of many years, given the different potential differing states have to spread the new technologies. The development of information and communications technology (ICT) has introduced new notions related to democracy, such as *teledemocracy*, *technopolitics* or *electronic democracy (e-democracy)*. The subject of this paper, *electronic voting (e-voting)* is among the highly significant instruments of e-democracy. Electronic voting is the fulfillment of the principle of national sovereignty as it can be applied in the procedures of both indirect (*e-elections*) and direct (*e-referendum*) democracy.